

Людмила Улицка - „Казусът Кукоцки“

Още от края на седемнайсети век всички предци на Павел Алексеевич Кукоцки по мъжка линия бяха медици. Първият от тях, Авдей Фьодорович, се споменава в писмо на Петър Велики, написано през 1698 година в град Утрехт до професора по анатомия Рюйш (името се произнася и по други начини, включително Рейс), при когото година преди това под името Пьотър Михайлов руският император слуша лекции по анатомия. Младият владетел моли професора да вземе на обучение сина на аптекарския помощник Авдей Кукоцки, „ако бъдете така добър“. Откъде се е взело самото име Кукоцки, не се знае, но според семейните предания пращадото Авдей е бил от местността Кукуй, където по времето на Петър Първи се заселват чужденци и която впоследствие получава името Немска слобода.

Оттогава името Кукоцки се среща ту в наградни грамоти, ту в списъците на училищата, основани в Русия с Указите от 1714 година. Службата след завършването на тези нови училища отваря на „низкородните“ път към дворянството. След въвеждането на Таблицата на ранговете Кукоцки по заслуги спадат към „най-доброто старшо дворянство с всички полагаеми достойнства и предимства“. Един Кукоцки се споменава в списъците на слушателите на доктор Йохан Еразмус от Страсбург, първия западен лекар, който покрай другите медицински дисциплини чете в Русия и „умения в акушираниято“.

Още от малък Павел Алексеевич изпитваше таен интерес към устройството на всичко живо. Понякога – това обикновено се случваше преди вечеря, когато разполагаше с неопределено незапълнено с нищо време – той успяваше незабелязано да се промъкне в бащиния си кабинет, с примряло сърце вадеше от средния рафт на тежката остъклена шведска библиотека трите възделени тома на изключително известната за времето си медицинска енциклопедия на Платен и седнаше с тях на пода, в закътаното местенце между холандската кахлена печка и библиотеката. В края на всеки том имаше картонени фигури на розовобузест мъж с черни мустачки и миловидна, но силно бременна дама, чиято матка се отваряше, за да може човек да разгледа плода. Вероятно именно заради тази фигура, която – то си е ясно! – си беше просто гола жена, той държеше изследванията си в тайна от домашните си, за да не го обвинят в безсрамие. Както момиченцата неуморно преобличат куклите си, така и Павел часове наред сглобяваше и разглобяваше картонените модели на човека и отделните му органи. От картонените хора последователно се сваляше кожената покривка, пластове розовободра мускулатура, вадеше се черният дроб, на ствола на пружиниращите трахеи израстваше дървото на белите дробове и накрая се оголваха костите, боядисани в тъмножълто и изглеждащи абсолютно мъртви. Все едно смъртта винаги се крие вътре в човешкото тяло, прикрита само отгоре от жива плът – за това Павел Алексеевич щеше да почне да се замисля значително по-късно.

Точно тук, между печката и библиотеката, един път го завари баща му, Алексей Гаврилович. Павел мислеше, че ще му се кара, но баща му само го погледна от огромната си височина, изхъмка и обеща да му даде нещо по-интересно.

След няколко дни баща му наистина му даде нещо по-интересно – трактата на Леонардо да Винчи „Dell Anatomia“, голям формат, осемнайсет коли, с двеста четирийсет и пет рисунки, издадена от братя Сабашникови в Торино в края на деветнайсети век. Книгата беше неопикуемо разкошна, издадена в триста номерирани на ръка бройки и с личния подпис на издателя. Алексей Гаврилович беше оперирал някой от близките на единия брат...

Когато връчи книгата на десетгодишния си син, баща му го посъветва:

– Ето, гледай... Леонардо е бил най-добрият анатом за времето си. Никой не е рисувал анатомични органи по-хубаво от него.

Баща му говореше още нещо, но Павел вече не го слушаше – книгата се отвори пред него като нахлуваща ярка светлина. Съвършенството на рисунъка беше умножено по немислимото съвършенство на изобразяваното, било то ръка, крак или рибовидния триглав бедрен мускул, който Леонардо интимно наричаше „рибата“.

– Тук долу са естествената история, зоологията и сравнителната анатомия. – Алексей Гаврилович посочи на сина си долните рафтове. – Можеш да идваш тук и да четеш.

* * *

Най-щастливите часове на детството и юношеството си Павел прекара в кабинета на баща си; възхищаваше се на изумителните сглобки на костите, осигуряващи многостепенния процес на пронация и супинация, и се вълнуваше почти до сълзи от схемата на еволюция на кръвоносната система, от елементарната тръбичка с тънки мускулни жилчици у дъждовния червей до тритактовото чудо на четирикамерното човешко сърце, пред което вечният двигател приличаше на задача за повтарачи. Пък и самият свят приличаше на момчето на грандиозен вечен двигател, работещ със собствени сили, заложен в пулсиращото движение от живото към мъртвото и от мъртвото към живото.

Баща му му подари малък меден микроскоп с петдесеткратно увеличение – момчето вече не се интересуваше от нищо, което не може да бъде сложено на предметното стъкло. В света, който излизаше извън полезрението на микроскопа, Павел забелязваше единствено онова, което съвпаднаше с изумителните картини, които се явяваха в бинокуляра. Шарките на покривката например привличаха погледа му, понеже приличаха на строежа на напречно набраздените мускули...

– Знаеш ли, Ева – каза веднъж Алексей Гаврилович на съпругата си, – мисля, че Павлик няма да стане лекар, прекалено е умен... Вероятно ще стане учен...

Самият Алексей Гаврилович цял живот ореше двойната бразда на педагогическия и лекарския труд – завеждаше Катедрата по полева хирургия и същевременно оперираше. В краткия промеждутък между двете войни, Руско-японската и Германската, работеше неуморно за създаването на съвременната школа по полева хирургия и същевременно се опитваше да привлече вниманието на Военното министерство към очевидния за него факт, че следващата война ще промени характера си и че току-що започналият век ще е век на войни с нов мащаб, нови оръжия и нова военна медицина. Според Алексей Гаврилович системата на полевите болници трябваше да бъде преразгледана из основи и трябваше да се наблегне най-вече на скоростната евакуация на ранените и на създаването на централизирани профилирани болници...

Германската война започна по-рано, отколкото беше предвиждал Алексей Гаврилович, и той, както се казваше тогава, замина за театъра на бойните действия. Назначиха го за началник на същата комисия, за чието създаване толкова се беше борил през мирно време, и сега той се разкъсваше на четири, защото потокът ранени беше огромен, а замислените от него специализирани военни болници така и си бяха останали на хартия: не бе успял да пробие бюрократичните стени преди войната.

След жесток конфликт с военния министър Алексей Гаврилович заряза комисията и се зае само с подвижните болници. Неговите операционни на колела, оборудвани в пътнически вагони, отстъпваха заедно с недееспособната армия през Галиция и Украйна. В началото на седемнайсега година един артилерийски снаряд улучи вагона на хирургията и Алексей Гаврилович загина заедно с пациента си и с медицинската сестра.

Същата година Павел записа медицина в Московския университет. Следващата го изключиха, понеже баща му, макар и мъртъв, беше полковник от царската армия. Последващата, по ходатайство на професор Калининцев, стар приятел на баща му и завеждащ Катедрата по акушерство и гинекология, му възстановиха правата. Да, Калининцев наистина беше свестен човек.

Павел учеше с онази страст, с която някои се отдават на хазарта, а други на алкохола. Пристрастеността му към науката му създаде репутацията на чудак. За разлика от майка си, капризна и разглезена жена, той почти не забелязваше материалните несгоди. След смъртта на баща си като че ли вече не можеше да изгуби нищо повече.

В началото на двайсета година настаниха в апартамента им още три семейства; за сина и вдовицата остана само бившият кабинет. Университетските професори, оцелели някак си при новата власт, не можеха да помогнат с нищо – те бяха в същото положение, пък и революционната уплаха не беше отшумяла: болшевиките вече бяха показали, че човешкият живот, за чието спасение се бореше тази гнила интелигенция, не струва пет пари.

Ева Казимировна, майката на Павел, обичаше и ценеше всичко материално. Натика в кабинета почти всички варшавски мебели, сервизите и дрехите си. Кабинетът, някога просторен и достолепен, се превърна в склад и колкото и Павел да молеше майка си да се отърват от излишните неща, тя само плачеше и се вайкаше: това било всичко, което ѝ било останало от предишния ѝ живот. Въпреки това обаче ѝ се налагаше да продава и тя постепенно опразни безбройните си сандъци с обувки, дантелени яки и салфетки, за да ги отнесе на пазара, като ги обливаше поред със сълзи за вечно сбогом... Отношенията между майка и син постепенно охладняха, влошиха се и след още една година, когато майката се омъжи за много по-младия от нея безсрамник Филип Иванович Льовшин, дребен началник в железопътния транспорт, Павел се изнесе, като си запази правото да използва библиотеката на баща си.

Рядко обаче успяваше да посещава дома на майка си. Учеше, работеше в клиниката, даваше много дежурства и нощуваше където намери, най-често в пералнята, където го пускаше старата домакинка, която помнеше не само баща му, но и дядо му...

Когато стана на двайсет и една, майка му роди пак. Толкова голям първи син издаваше възрастта ѝ и Ева Казимировна, която искаше да мине за млада, страдаше. Така че даде на Павел да разбере, че посещенията му са нежелателни.

След което отношенията му с майка му секнаха.

След известно време Медицинският факултет се отдели от университета и имаше преназначения. Професор Калининцев почина и на мястото му дойде друг човек, партиец, без никакви научни постижения. Колкото и да е странно, той хареса Павел и го взе в катедрата като ординатор. От друга страна, името Кукоцки беше известно в медицинския свят почти като имената Пирогов и Боткин.

Първата научна работа на Павел беше посветена на някои съдови проблеми, водещи до спонтанни аборти в петия месец на бременността. Ставаше въпрос за най-тънчките капиляри и Павел се заинтересува от тях, понеже по това време работеше върху идеята за въздействието върху процесите в периферните области на кръвоносната и нервната система: смяташе, че е по-лесно да се повлияе на тях, отколкото на по-висшите раздели. Като всички ординатори, Павел приемаше пациентите в болницата и два пъти седмично работеше в поликлиниката.

Именно през тази година, докато преглеждаше в поликлиниката една жена с редовни помятания на четвъртия или петия месец на бременността, той откри, че вижда тумор на стомаха с метастази – една много явна в черния дроб, втора, мъничка, в медиастинума. Не наруши ритуала на прегледа, но даде на болната направление за хирург. После дълго седя в кабинета, без да повика следващата пациентка, и се мъчеше

да разбере какво всъщност беше станало, откъде се беше взела тази схематична цветна картинка на очевиден рак...

От този ден Павел Александрович се сдоби с тази странна, но полезна дарба. За себе си тоя я наричаше „вътревзор“; през първите години предпазливо подпитваше колегите си дали някой от тях не вижда нещо подобно – но не.

С годините вътрешният му взор се разви, усили се и придоби висока разделителна способност. В някои случаи той дори виждаше клетъчните структури – все едно са оцветени с хематоксилина на Ерлих. Злокачествените образувания имаха интензивно лилав оттенък, областите с активна пролиферация трепкаха със зрънца пурпур... Виждаше зародиша още от първите дни на бременността като сияйно светлосиньо облаче...

Имаше дни и седмици, когато „вътревзорът“ изчезваше. Павел Алексеевич продължаваше да работи: преглеждаше болни, оперираше. Чувството за професионална увереност не го напускаше, но в сърцето му се пораждаше някаква неясна тревога. Младият доктор, естествено, беше материалист и отричаше мистиката. С баща му навремето се присмиваха на увлеченията на майка му по разните светски спиритични сеанси и магнетизма.

Към дарбата си Павел Алексеевич се отнасяше като към живо, отделно от него същество. Не го измъчваха мисли за мистичната природа на това явление, той го прие просто като полезна помощ в професията си. Постепенно стана ясно, че вътревзорът му всъщност е аскет и женомразец. Дори закуската го отслабваше, така че Павел Алексеевич започна да не закусва и ядеше чак на обяд, а ако следобед беше в поликлиниката – чак вечерта. Колкото до физическата връзка с жени, тя за по няколко дни ликвидираше каквато и да било прозрачност в наблюдаваните болни.

Той беше добър диагностик, медицинската му практика всъщност не се нуждаеше от такава незаконна подкрепа, но пък научната му работа като че ли искаше помощ: в загадъчната съдба на съдовете имаше тайни, готови като че ли всеки момент да се разкрият... И стана така, че личният му живот влезе в известно противоречие с научния, той скъса крехката си връзка с една операционна сестра с хладни и прецизни ръце, внимателно избягваше любовните отношения, мъничко се страхуваше от женската агресивност и свикна с въздържанието. То не се оказа особено тежко изпитание – като всичко, което правим по свой собствен избор. Понякога харесваше някоя сестра или млада лекарка и много добре знаеше, че ще дойдат при него и при най-малкия намек, но вътревзорът му беше по-скъп.

Бранеше доброволното си целомъдрие по принуда – все пак беше ерген, според просяшките понятия на онова време богат, бе прочут в специалността си, може и да не беше красавец, но беше мъжествен и достатъчно привлекателен, и поради всичките тези причини, дори една от които би била достатъчна, всяка жена, която забележеше дори лекичко заинтересования му поглед, започваше такъв шурм, че Павел Алексеевич едва успяваше да се спаси.

Някои от колегите му дори предполагаха, че има скрити мъжки недостатъци, и свързваха това със самата му професия: че какви мераци може да има един мъж, който всеки ден служебно опипва с ловките си пръсти съкровения женски мрак...